Ірвін ШОУ

РУДОЛЬФ НА ЗОЛОТОМУ ковадлі

ОПОВІДАННЯ

З англійської переклав Іван ЯНДОЛА

I

Рудольф прокинувся рівно за чверть до сьомої. Він ніколи не накручував будильника. Необхідності в цьому не було.

Ранкова ерекція. До дідька її. Хвилину чи зо дві він тихенько лежав у ліжку. В сусідній кімнаті хропла його мати. У відчиненому вікні тихенько колихалися фіранки, в кімнаті було холодно. Крізь фіранки пробивалося зимове сяєво, і полиці з книжками на стіні навпроти ліжка відкидали на стіну довгу темну тінь.

Він раптом згадав. День, певно, буде незвичайний. Учора вже під закриття він зайшов до кабінету Колдервуда і поклав йому на стіл товстий великий конверт. "Мені б хотілося, щоб ви оце прочитали,— сказав він старому,— коли у вас буде вільна часина".

Колдервуд оглянув конверт із підозрою.

— Що в ньому? — спитав він, боязко тицяючи на конверт куцим пальцем.

— Двома словами не розтлумачиш,— відказав Рудольф. — Я б не волів обговорювати, аж доки ви прочитаєте.

— Ще одна божевільна ідея? — запитав Колдервуд. Здавалося, голубий конверт дратував його. — Знову голову мені морочиш?

— Угу,— мугикнув Рудольф і посміхнувся.

— А ви знаєте, молодий чоловіче,— сказав Колдервуд,— що з того часу, як я найняв вас, рівень мого холестерину значно підвищився? І продовжує повзти вгору.

— Місіс Колдервуд наполягає на тому, щоб я умовив вас взяти відпустку.

— Наполягає, зараз? — хмикнув Колдервуд. — Чого вона не знає, так це того, що я не хотів би залишити вас одного в цьому універмазі більше аніж на десять хвилин. Коли наступного разу вона попросить вас умовити мене піти у відпустку, скажіть.

Та коли вчора увечері він полишив універмаг, то прихопив із собою невідкритий товстий конверт. Рудольф був упевнений, що коли він почне читати те, що міститься в ньому, то не відірветься, аж поки дочитає.

Він непорушно лежав під простирадлом у холодній кімнаті, вже майже вирішивши не вставати цього ранку раніше, а полежати та поміркувати, що сказати старому, коли він прийде до офісу. Та потім подумав: "До біса, викинь все з голови, вважай, що це звичайнісінький собі ранок".

Він відкинув простирадло, перебіг через кімнату і зачинив вікно. Тамуючи дріж, зняв піжаму і надягнув товстий лижний костюм. Потім натягнув вовняні шкарпетки і тенісні кросівки на товстій гумовій підошві, поверх лижного костюма надяг шотландку "макіно" і вийшов надвір, тихо зачинивши за собою двері, щоб не розбудити матір.

Він викотив із гаража, де орендував місце, свій мотоцикл, надягнув рукавички на вовняній підкладці й рушив. До стадіону коледжу було декілька хвилин їзди. Над біговою доріжкою звивався рідкий зимовий туман.

Рудольф підтюпцем пробіг два кола, рвонув стометрівку, накинув ще два кола, потім майже на повну силу промчав чотириста метрів. Він був вдоволений своєю силою, йому також подобалася вранішня тиша, запах бігової доріжки, зміна пори року і тупіт ніг по доріжці.

Коли він повернувся, його мати вже встала.

— Як там надворі? — спитала вона.

— Холодно,— відповів він. — Ти нічого не втратиш, якщо посидиш вдома. — Вони вдавали, що його мати кожного дня зазвичай виходила на вулицю, як всі інші жінки.

Він зайшов до ванної, скинув свій тренувальний костюм, поголився і став під гарячий душ, із задоволенням намилюючи себе, потім на хвильку пустив крижану воду і вийшов з-під душу бадьорим, мало не підстрибуючи. Витираючись рушником насухо, він чув, як його мати вичавлювала з апельсина сік та варила для нього каву. З кухні долинали звуки, ніби хтось перетягував по підлозі важкий чувал. Він згадав, як довгими кроками біг по доріжці стадіону, і подумав, що коли, не дай Боже, сам доживе до такого стану, то попросить кого-небудь, аби той добив його.

Тут-таки, у ванній, він зважився на вагах. Сімдесят два. Непогано. Він зневажав товстунів. Не доводячи до відома Колдервуда справжніх причин, він намагався вижити з універмагу службовців з надмірною вагою.

Перед тим як одягтися, він потер під пахвами дезодорантом. Попереду був довгий день без будь-якої можливості взяти душ, а взимку в універмазі було завжди жарко, то ж він не хотів, щоб від нього тхнуло потом. Він одягнув сірі байкові широкі штанці, світло-голубу сорочку з темно-червоною краваткою та коричневий твідовий спортивний жакет без підставних плечей. На першому році в універмазі він носив строгі темні ділові строї, та по мірі того, як він набирав вагу в ієрархії компанії, перейшов на менш офіційний одяг. Для своєї посади він був ще молодий, і йому слід бути певним, що він не виглядає набундюченим. Він називав це комплексом головного кельнера. Запобігти цьому всілякими засобами. З тієї причини він купив собі мотоцикл. Коли заступник управляючого, з непокритою головою, за будь-якої погоди, підкочує на роботу мотоциклом, ніхто не скаже, що молодик зазнався. Треба втримати чинник заздрощів на якнайнижчому рівні. Він міг би купити авто без зайвих клопотів, та все ж відцає перевагу мотоциклові. Це бадьорило його, і виглядав він так, ніби багато часу проводив надворі.

Він зайшов до кухні і привітався з матінкою поцілунком. Вона сором'язливо усміхнулася. Якби він забув поцілувати її, то за сніданком довелося б вислухати довгий монолог про те, як погано вона спала цієї ночі, й що ліки, які прописав їй лікар,— суцільна трата грошей. Він не говорив матері, скільки він заробляв грошей і що вони могли б спокійно переїхати в набагато краще помешкання. Він не планував удома ніяких розваг і для грошей знаходив краще застосування.

Він сидів за кухонним столом і пив свій апельсиновий сік та каву, похрумкуючи підсмажену грінку. Його мати, в накинутому на плечі засмальцьованому зеленому халаті, палячи сигарету, пила лише каву. її волосся було пряме, мов солома, під очима виднілися чималі кола пурпурових капшуків. Однак йому здавалося, що вона виглядає аніскілечки не гірше, аніж три роки тому. Ймовірно, що вона доживе до дев'яноста років. Він не жалкував, що вона така живуча. Дякуючи їй, його не призвали до війська. Єдина опора недужої матері. Останній і найдорожчий материнський дарунок — вона вберегла його від промерзлих шанців Кореї.

— Минулої ночі мені наснився сон,— сказала вона. — Вві сні я бачила твого брата Томаса. Він виглядав точнісінько так, як тоді, коли йому виповнилося вісім років. Немов хлопчик з пасхального хору. Він зайшов до моєї кімнати і мовив: "Пробач мене, пробач мене". — Вона задумливо сьорбала свою каву. — Він ніколи не з'являвся в моїх снах. Можливо, ти щось чув про нього?

— Ні,— відказав Рудольф.

— Перед смертю мені хотілося хоча б разок побачити його,— сказала вона. — Попри все, він же моя рідна кров і плоть.

— Тобі ще рано думати про смерть.

— Може, й так,— сказала вона. — Коли наступає весна, то в мене таке відчуття, що я буду почуватися набагато краще. І ми знову будемо виходити на прогулянки!

— Це гарна новина,— сказав Рудольф, допив свою каву і піднявся. Він цьомнув її на прощання і додав: — Я потурбуюсь про сьогоднішню вечерю. Скуплюся по дорозі додому.

— Не говори мені, що ти купиш,— кинула вона кокетливо,— здивуй мене.

— Гаразд,— відгукнувся він,— я здивую тебе.

* * *

Коли Рудольф, затиснувши під пахвою вранішні газети, які купив дорогою, добрався до універмагу, при службовому вході ще чатував нічний сторож.

— Ви — вранішня пташка,— сказав нічний сторож. — Коли я був у вашому віці, то такого ранку, як оцей, мене, бувало, не витягнеш з ліжка.

"От чому ти в такому віці, Семе, працюєш нічним сторожем", подумав Рудольф, злегка посміхнувся у відповідь і через тьмяно освітлений та сонний універмаг попрямував до східців, що вели до його офісу.

Його офіс був чепурний, але голий. Там стояли лише два столи: один для нього, а інший для його секретарки пані Джайлз, дуже працьовитої старої діви середніх літ. На широких полицях акуратними стосами лежали часописи "Во-уг", французький "Воуі", "Севентін", "Глемор", "Харперс базар", "Есквайр" та "Дім і сад", які він старанно*переглядав, почерпуючи ідеї для облаштування різних відділів універмагу. Стан містечка змінювався швидко: з міста прибували нові люди з грошима і витрачали їх залюбки. Корінні мешканці стали заможнішими, ніж будь-коли, то ж вони почали імітувати уподобання більш вимогливих новоприбульців. Колдервуд, мов той рак, руками й ногами відпихався від спроб перетворити його універмаг із солідного закладу, який обслуговує нижчі верстви середнього класу, на те, що він називав "забіг, побачив і всякої всячини нахапав"; та по мірі того, як Рудольф проштовхував одне нововведення за іншим, красномовності балансового звіту протиставити було нічого, то ж впроваджувати свої ідеї в життя йому ставало з кожним місяцем легше. Колдервуд навіть згодився, після майже річної опозиції, на те, щоб перегородити стіною частину виправдано просторого приміщення для при-йомки краму і перетворити її у відділ продажу алкогольних напоїв з полицями, заповненими вишуканими французькими винами.

Рудольф розгорнув газети нао своєму столі. Там були місцеві газети, — "Уїтбі рекорд" та видання "Нью-Йорк тайме", що прийшло першим потягом цього ранку. На першій сторінці "Тайме" повідомлялося про тяжкі бої вздовж 38-ї паралелі та про нові звинувачення сенатора від штату Вашингтон Маккартні в зраді та інфільтрації. В передовиці

"Рекорд" звітувалося про голосування за введення нового податкового закону на користь шкільного харчування (не прийнятого) та про кількість лижників, які від початку сезону скористалися з відкритої неподалік лижної траси.

Рудольф перегорнув кілька сторінок "Рекорд". Двокольорова реклама відділу вовняних суконь та светрів займала півсторінки, фарби лягли розмазано і проступали за поля. В своєму настільному нотатнику Рудольф записав, що про це треба зателефонувати до газети цього ж таки ранку.

По тому він відкрив "Тайме" і протягом п'ятнадцяти хвилин вивчав курси біржових акцій. Коли він заощадив першу тисячу доларів, то звернувся до Джоні Хіта і попрохав його зробити йому послугу — вкласти їх. Джонні, який вергав рахунками в мільйони доларів, неохоче згодився і дбав про трансакції Рудольфа, ніби той був одним із самих поважних клієнтів його фірми. Вклад Рудольфа був ще малий, та зростав постійно. Вдивляючись у колонки цифр біржових акцій, він із задоволенням відмітив, що цього ранку він став майже на 300 доларів багатшим на папері, аніж учора. Він подумки подякував своєму приятелеві Джонні Хіту, знайшов кросворд, узяв ручку і став його розгадувати. То була одна з найприємніших митгєвостей дня. Якщо він встигав розгадати кросворд до дев'ятої години, коли відкривався універмаг, він приступав до денної роботи з п'янким почуттям тріумфу.

Він майже повністю упорався з кросвордом, коли задзеленчав телефон. Він зиркнув на годинника. "Ти ба, як рано вмикають комутатор",— схвально підмітив він. Лівою рукою він підняв слухавку і, вписуючи в одну з вертикальних колонок слово "всюдисущий", мовив:

— Слухаю.

— Джордаш, це ти?

— Так. А хто це?

— Дентон. Професор Дентон.

— О, як ся маєте, пане? — сказав Рудольф. Він мізкував, що ж то було за слово з тринадцяти літер, щоб значило "тверезий", в якому б сьома літера була "а".

— Мені так ніяково турбувати тебе,— вів Дентон. Його голос звучав якось особливо, ніби він шепотів, боячись, що його підслухають. — Чи не можна якось з тобою зустрітися?

— Звичайно ж,— відповів Рудольф, вписуючи слово "статечний" у нижній рядок кросворда. Він усе ще вважав Дентона за найкращого вчителя, що будив у своїх учнів потяг до знань. Він стрічався з ним час від часу, коли заходив до бібліотеки коледжу, щоб взяти чергову книжку з управління підприємствами та економіки. — Я буду в універмазі цілий день.

Голос в слухавці чомусь прозвучав стишено.

— Я б волів, щоб ми зустрілися де-небудь поза межами універмагу. Ти не зміг би пообідати зі мною?

— Я перериваюсь тільки на сорок п'ять хвилин...

— Це мене влаштовує. Пообідаємо десь недалеко від тебе. — Дентон говорив поспішно і здушеним голосом. На уроках він говорив повільно й гучно. — Ти нічого не маєш проти "У Ріплі"? Це якраз за рогом від тебе, чи не так? О дванадцятій п'ятнадцять тебе влаштовує?

— Так,— відповів Рудольф, дивуючись, чому Дентон вибрав саме цей ресторан. Заклад "У Ріплі" більш скидався на корчму, а не на ресторан, і вчащав туди більш робочий люд, щоб вгамувати свою спрагу, а не люди,

які хотіли пообідати. Певно, що то був не той заклад, де ти міг би натрапити на поважного віку професора історії та економіки.

Рудольф насупився, гадаючи, чим так стурбований Дентон, а потім відклав слухавку. Він поглянув на годинник. Дев'ята година. Двері вже відчинено. До офісу зайшла його секретарка і сказала:

— Доброго ранку, пане Джордаш.

— Доброго ранку, пані Джайлз,— привітався він і роздратовано жбурнув до кошика для сміття "Тайме". Через Дентона він не закінчив розгадувати кросворд до дев'ятої.

* * *

Він робив свій перший обхід універмагу цього дня, походжаючи повільно, усміхаючись до службовців, не зупиняючись і, здавалося, не помічаючи нічого, коли бачив якийсь негаразд. Трохи пізніше, цього ж таки ранку в своєму офісі він надиктує ввічливі зауваження відповідним керівникам відділів: там — недостатньо гарно були викладені на прилавку краватки на розпродаж; пані Кейл, з косметичного, надмір підфарбовувала вії; вентиляція біля водограю та в чайній — недостатня.

З особливим зацікавленням він оглядав відділи, яких тут не було, аж доки він примусив Колдервуда вмістити їх туди: рундук, у якому продавалися біжутерія, італійські светри, французькі кашне та хутрові шапки,— а як жваво тут пішла торгівля; водограй та чайна (аж дивно, як жінки їли тут без упину) не тільки давали добрий зиск самі по собі, а й стали місцем зустрічей та обідів для багатьох домогосподарок містечка, які рідко полишали універмаг без покупки; крамничка з продажу лиж, яка розташувалася в кутку старого відділу спортивного знаряддя, де хазяйнував атлетично скроєний молодик на ймення Ларсен, і який, на схилах неподалік, зимовими неділями зачаровував місцевих дівчат і жому злочинно недоплачували, беручи до уваги кількість клієнтів, яких

він заманював до крамнички просто тим, що раз на тиждень він спускався з якогось там пагорба. Молодик запропонував Рудольфові навчити його кататися на лижах, та Рудольф з посмішкою відмовився. Він пояснив йому, що не може собі дозволити зламати ногу.

Відділ платівок — це теж його ідея, і цей відділ приваблював молодь з її на диво щедрими кишеньковими грошима. Колдервуд, який не зносив галасу і який не міг терпіти поводження молодих людей (його три дочки, дівчата, трималися зі смиренною вікторіанською пристойністю), затято супроти-вився відділу платівок.

— Я не бажаю, що наш універмаг перетворився на бедлам,— відказував він. — Розбещувати молодь Америки оцим варварським галасом, що нині вважається музикою? Дай мені святий спокій, Джордашу. Облиш бідолашного торговця в спокої.

Але Рудольф навів статистичні дані щодо того, скільки американські підлітки тратять грошей на платівки кожного року, а ще пообіцяв встановити звуконепроникні будки, і Колдервуд, як завжди, капітулював. Часто здавалося, що Рудольф його дратує, та Рудольф тримався зі старим чоловіком бездоганно ввічливо і навчився, як ним керувати. В приватних розмовах Колдервуд хизувався тим, що має такого пречудового замісника управляючого і як це мудро було вибрати саме його. Він подвоїв Рудольфову платню, хоча той і не наполягав на цьому, а на Різдво видав йому премію — три тисячі доларів.

— Він не тільки модернізує універмаг,— часто говорив Колдервуд, хоч і не в присутності Рудольфа. — Сучий син модернізує мене. Та якщо вже на те пішло, то саме для цього я й найняв цього хлопця.

Раз на місяць Рудольфа запрошували до дому Колдервуда на вечерю. Там панував пуританський дух: дочки говорили лише тоді, коли до них звертались, а за столом міцнішого за яблучний сік не подавалося. Найстарша донька, Пруденс, вона була найвродливіша, кілька разів

просила Рудольфа супроводжувати її до танцювальних клубів в стилі кантрі, і Рудольф виконував ті прохання. Подалі від батькових очей Пруденс скидала вікторіанську маску, та Рудольф старався не давати волі своїм рукам. Він не хотів зважитися на такий банальний чи небезпечний вчинок, як одружитися на дочці боса.

Він остерігався дівчат. Проходячи по універмагу, він міг з певністю сказати, що то одна, то друга дівчина кидала на нього звабливий погляд, і вона б з радістю прибігла до нього на побачення — чорноволоса, мов галка, пані Салліван з бутіка, висока та гнучка пані Брендівайн із молодіжного; пані Со-умз із музичного, дрібненька грудаста білявка, яка хихоче під музику і зображає скромну посмішку, коли він проходить; і ще набереться шість чи сім. Його це спокушало, та він тамував спокусу і до всіх ставився з винятково безпристрасною ввічливістю. В закладі Колдервуда не було жодних тобі вечірок, тож не було і жодної оказії, яку можна було списати на випите та святковий настрій, аби серйозно позалицятися.

Все в свій час, говорив він сам до себе, все в свій час. Тим часом, коли інші парубки марнували свою енергію та дорогоцінний час на те, щоб звабити, побавитися, посваритися, поінтригувати та попрощатися, він міг працювати та навчатися, аби осягнути зисковнішу мету.

Коли на зворотному шляху він знов проходив повз відділ платівок, то по-думки зазначив, що треба спробувати намовити когось із старших жінок з універмагу, щоб вони тактовно запропонували пані Соумз надягати під светр ліфчик.

* * *

З Бергсоном, молодиком, який відав художнім оформленням, він розглядав ескізи березневого облаштування вітрин, коли задзеленчав телефон.

— Руді,— то був Колдервуд,— чи не зміг би ти спуститися до мого кабінету? — Голос звучав безбарвно, не вищаючи ніяких емоцій.

— За мить буду у вас, пане Колдервуд,— сказав Рудольф, відкладаючи слухавку. — Боюсь, що це має трохи зачекати,— мовив він до Бергсона. Бергсон був як знахідка. Він зробив ескізи для літнього театру в Уїтбі, і Рудольфу вони сподобалися, то ж він попрохав його залишитися тут на всю зиму. Колдервуд навідріз відмовлявся платити будь-кому, хто приїхав із Нью-Йорка, і до того, як на виднокрузі з'явився Бергсон, вітрини оформлялися абияк, бо за простір боролися різні відділи, влаштовуючи свої власні експозиції, аніскілечки не беручи до уваги, що виставляється у вітринах, що були поруч. З приходом Бергсона все це змінилося. Він придумував спільну тему, яку втілював у кожне вікно, він був настільки кмітливий, що поєднував однією концепцією такі далекі одне від одного речі, як жіночі нічні сорочки та садовий реманент. То був невисокий сумний^ чоловічок, який не міг пробитися до спілки театральних дизайнерів Нью-Йорка, тож він був вдячний за запропоновану зимово-сезонну роботу і вкладав у неї весь свій неабиякий талант. Він використовував всяку всячину з недорогих матеріалів, бо звик працювати для дешевих літніх театральних постановок, і всі мистецькі роботи робив сам. Ескіз, який лежав на письмовому столі Рудольфа, був розроблений на тему весняної пори в сільській місцевості, і Рудольф уже сказав Бер-гсонові, що, на його думку, це буде найкраща вітрина з усіх тих, які були експоновані в універмазі. Рудольфові було дуже приємно спілкуватися з Бергсоном, куди приємніше, ніж з керівниками відділів та начфіном, який осипав його зливою цифр стосовно роздрібного надвишку та чистого доходу та про переоблік акцій, який проводиться не таким чином, як це б належало. Рудольфа нудило від цифр, а власне, фінансовий бік бізнесу дратував його, то ж він повсякчас намагався приховати і те, і друге. При ідеальному розкладі речей, думав він, він ніколи не буде вимушений розглядати балансовий звіт чи перевіряти щомісячний переоблік.

Він пішов униз східцями до офісу Колдервуда, а Бергсон залишився стояти, ошелешено дивлячись на зображення двох манекенів, яких він

мусив зробити із соломи і надягти на них купальники в горошок. В роті пересохло, і Рудольф змушений був витерти спітнілі долоні об штани, та він все ж змусив себе йти повільно, як завжди, кивати й посміхатися до співробітників.

Двері Колдервуда були прочинені, і Колдервуд помітив його відразу й сказав:

— Заходь, Руді, і зачини за собою двері. — Папери, що були в конверті, лежали на столі.

Рудольф сів навпроти старого і чекав.

— Руді,— лагідно сказав Колдервуд,— ти найдивовижніший хлопець, якого я будь-коли зустрічав.

Рудольф не озвався й словом.

— Хто ще бачив оце все? — Колдервуд махнув рукою в бік паперів на столі.

— Ніхто.

— Хто їх видрукував? Міс Джайлз?

— Це зробив я. Вдома.

— Ти враховуєш все, чи не так?

То не був докір, але й не комплімент. Рудольф промовчав.

— Хто тобі сказав, що я володію тридцятьма акрами землі біля того озера? — різко спитав Колдервуд.

Земля належала корпорації за нью-йоркською адресою. Аби дізнатися, що справжнім власником корпорації був Дункан Колдервуд, Джонні Хіту довелося добряче помізкувати.

— Боюся, що цього я сказати не можу,— сказав Рудольф.

— Не можу сказати, не можу сказати,— нетерпляче повторив Колдервуд. — Він, бач, не може сказати. Руді, як не спіймав тебе на брехні, починаючи з того часу, відколи ти впав мені до ока, і мені не хотілося б, щоб ти брехав мені зараз.

— Вас, сер, я обманювати не буду,— мовив Рудольф. Колдервуд поворушив паперами на своєму столі.

— Що, хочеш підстроїти мені якусь пастку?

— Ні, сер,— відказав Рудольф. — Це порада, як найкраще вам використати своє директорство і свої фонди та капітали. Збільшувати торговий оборот у міру зростання достатків нашої громади і урізноманітнювати свої інтереси. Як ужити собі на користь закони про оподаткування і водночас зберегти свої статки для вашої дружини та дітей, якщо ви помрете.

— І скільки ж отут сторінок? — спитав Колдервуд. — П'ятдесят, шістдесят?

— П'ятдесят три.

— Ну й порада,— пирхнув Колдервуд. — Оце все ти сам придумав?

— Так. — Рудольф не вважав, що має розповідати Колдервудові, як він місяцями методично викльовував по зернятку ідеї Джонні Хіта і що формулювання більшості ділових пунктів плану є результатом талановитої інтерпретації законів Джонні Хітом.

— Гаразд, гаразд,— пробурчав Колдервуд. — Я помізкую.

— З вашого дозволу, сер, я вважаю, що вам треба обговорити цю справу з вашими правниками з Нью-Йорка та з банкірами,— сказав Рудольф.

— А що тобі відомо про моїх правників з Нью-Йорка? — спитав підозріло Колдервуд.

— Містере Колдервуд,— мовив Рудольф,— я вже давно працюю на вас.

— Гаразд. Припустимо, що після детальнішого знайомства з цими паперами я скажу "так" і зроблю усю оцю чортівню так, як ти пропонуєш: звернуся до громадськості, випущу акції, візьму позику з банку, зведу той чортячий торговий центр біля озера, і театр також, як ідіот; припустимо, що я все це зроблю; що ти розраховуєш з цього мати?

— Хотілося б розраховувати на те, що я стану головою правління, звісно з вами як з президентом компанії, з відповідною платнею,— сказав Рудольф,— а ще можливість викупити певну кількість акцій у найближчі п'ять років.

Дай, Боже, здоров'я Джонні Хітові. Не будь дріб'язковим. Цілься вище.

— Ти все врахував, чи не так, Руді? — Зараз голос Колдервуда звучав відверто вороже.

— Я опрацьовував цей план більше ніж рік,— м'яко сказав Рудольф. — Я намагався передбачити всілякі проблеми.

— А якщо я просто скажу "ні",— сказав Колдервуд,— якщо я покладу оцей стос паперів у папку і забуду про них, що ти будеш робити в такому разі?

— Як це не прикро, я вимушений буду довести до вашого відома, що наприкінці року я полишаю вас, містере Колдервуд,— сказав Рудольф. — Боюсь, що я вимушений буду шукати місце, де у мене було б майбутнє.

— Я довго обходився без тебе,— сказав Колдервуд. — То й зараз я зможу обійтися без тебе.

— Звичайно ж можете,— відказав Рудольф.

Колдервуд понуро зиркнув на письмовий стіл, висмикнув зі столу аркуш паперу і з особливою відразою пробіг його очима.

— Театр,— сказав він сердито. — В нашому містечку вже є театр.

— Наступного року його зносять,— сказав Рудольф.

— Ти добре підготувався до нашої з тобою розмови,— сказав Колдервуд. — Вони збираються оголосити про це лиш у липні.

— Завжди буває так, що хтось та проговориться,— сказав Рудольф.

— Виходить, що так. І завжди знайдеться хтось такий, що почує, правда, Руді?

— Так, сер,— всміхнувся Рудольф. Тепер і Колдервуд усміхнувся.

— Цим і користається Руді, га?

— Це зовсім не мій триб,— спокійно відказав Рудольф. — Ви ж це знаєте.

— Певно, що так,— згодився Колдервуд. — Даруй, що я сказав таке. Гаразд. Роби своє діло. Я тебе згодом покличу.

Коли Рудольф виходив з кімнати, бос задумливо дивився на папери, що лежали на його столі. Як звикле, Рудольф повільно пройшов повз прилавки першого поверху універмагу, приязно й молодо всміхаючись.

План, який він запропонував Колдервудові, був складний і кожен пункт у ньому піддавався сумніву. Місто розросталося і розросталося в бік озера. А до того ж сусіднє містечко Сідатрон, що було миль за десять звідси і пов'язувалося з Уїтбі новою трасою, теж розросталося в напрямку озера. Приміські торгові осередки росли по всій Америці, мов гриби, і люди вже призвичаїлися робити в них більшу частину своїх закупів. Тридцять акрів Колдервуда були стратегічно призначені прийняти на себе торгові потоки обох містечок та покупців з будинків вищої верстви середнього класу, розкиданих по узбережжі озера. Якщо Колдервуд не займеться цим сам, то через рік-два якийсь інший підприємець чи корпорація, безсумнівно, використають таку можливість і, помимо зисків з нової торговельної точки, відчикрижать чималий шмат торгівлі універмагу в Уїтбі. Аніж дозволити якомусь із конкурентів підірвати себе, для Колдервуда було вигідно, хоч би й частково, конкурувати самим із собою.

Щоб приваблювати людей туди не тільки вдень, а й увечері, Рудольф пропонував збудувати там хороший ресторан і театр. Театр, у якому б ставили вистави влітку, в зимову пору він міг би прислужитися як кінотеатр. Понад озером, там де заборонено зводити промислові підприємства, згідно з правилами про охоронні зони, він також пропонував збудувати житловий район і продавати будинки за прийнятну ціну, а ще пропонував скласти контракт з якоюсь фірмою, що спеціалізується на легкій промисловості, надавши їй право звести

фабрику на заболоченій ділянці володінь Колдервуда,— ні на що інше ця ділянка не була придатна.

За порадою Джонні Хіта Рудольф подав детальні відомості про ті пільги, які надавав закон підприємствам такого типу: безризикові позики від федерального уряду з низькими відсотками, звільнення від податків на позики, вирахування за амортизацію всієї власності на десятилітній період з дня пуску, і все це може мати силу і для податкових рахунків Колдервуда на зиски з універмагу "Уїтбі", з умовою, що весь проект буде під дахом однієї компанії.

Він був певен, що всі його аргументи на користь перетворення нової асоціації Колдервуда в компанію здатні похитнути стійкість старого. Справжні авуари та доходність, спочатку з універмагу, а потім із центру, забезпечать високі відпускні ціни на акції. І, маючи відносно низький відсоток акцій, Колдервуд міг би тримати все в своїх руках, виплачуючи лишень двадцять п'ять відсотків із зиску від продажу акцій. До рук Колдервуда потекла б річка грошей, які, в свою чергу, можна було б знову вкладати, щоб вони давали нові зиски. І у випадку смерті Колдервуда, його спадкоємці,— а в даному випадку це дружина та його три доньки,— не зіткнулися б з необхідністю розпродавати майно з молотка, щоб тільки сплатити податки за успадкування, а могли б продавати блоки акцій, одночасно контролюючи зиски корпорації.

За той рік, що Рудольф працював над планом і заглиблювався в закони про корпорації, податки на нерухомість, його цинічно забавляло те, яким чином в американській системі гроші, на законних засадах, захищали самі себе. Морально він не міг навіть спробувати повернути закон на свою користь. Гра мала свої правила. Коли ти засвоїв правила, ти їх тримаєшся. Якби був інший набір правил, то ти тримався б їх.

* * *

Професор Дентон чекав на нього у барі. Він почувався незатишно і не в своїй тарілці поміж інших завсідників, жоден з яких не виглядав на те, що він коли-небудь наближався до дверей коледжу.

— Як добре,— стишеним голосом похапцем мовив Дентон, як добре, що ти прийшов, Джордашу. Я п'ю бурбон. Тобі замовити що-небудь?

— Вдень я майже ніколи не п'ю,— сказав Рудольф і відразу пошкодував, що сказав це, бо воно прозвучало як осуд Дентона, який п'є о 12.15.

— І правильно робиш,— мовив Дентон,— цілком правильно. Хай розум буде ясний. Зазвичай я сам тримаюсь до кінця робочого дня, та... — Він узяв Рудольфа за лікоть. — Може, ми сядемо? — Він махнув рукою, вказуючи на останню кабінку в ряду попід стіною бару. — Я знаю, що ти маєш повернутися на роботу. — Ретельно порахувавши, він поклав на прилавок кілька монет, плату за бурбон, і, все ще тримаючи Рудольфа за лікоть, повів його до кабінки. Від нього тхнуло трохи затхлим, але не відразливим запахом аудиторії. Вони сіли один навпроти іншого. На столику лежали два засмальцьованих меню, які вони й стали вивчати.

— Мені, будь ласка, суп і гамбургер,— сказав офіціантці Дентон. — І філіжанку кави. А ти що замовляєш, Джордашу?

— Те ж саме,— сказав Рудольф.

Кельнерка старанно записала замовлення в своєму блокноті, малопись-менність, очевидячки, перейшла до неї спадково. То була жінка років шістдесяти, посивіла і черевата, в недоречно яскравій уніформі жовтогарячого кольору, яка більше виставляла, ніж прикривала її тіло, з кокетливим мережаним фартушком, який вже ось цілий вік платить свій залізний борг ідеалові Америки, цій юній країні. Гомілки її розпухли; і вона перехильці пошвендяла до кухні.

— Твої справи йдуть добре, Джордашу,— сказав Дентон, схилившися над столиком. За товстими скельцями окулярів у металевій оправі його очі виглядали великими і стурбованими, а сиве скуйовджене волосся було типово професорське. Він нетерпляче махнув рукою, ніби відхиляючи можливі заперечення. — Чув, чув,— сказав він. — Це кажуть усі. Пані Дентон, наприклад. Постійний покупець. Вона відвідує універмаг тричі на тиждень. Ти, мабуть, бачиш її час від часу.

— Я стрів її у нас тільки раз, минулого тижня,— відказав Рудольф.

— Вона говорила мені, що універмаг розростається, розквітає, відчувається свіжий подих, говорить вона. Прямо тобі велике місто. Куди не кинь оком, то все — новизна. А люди люблять купувати речі. Зараз здається, що гроші є у всіх, опріч професорів коледжів. — Від думок про нужденне буття чоло Дентона на мить узялося зморшками. — Та цур йому. Я прийшов сюди не для того, що скаржитись. Немає сумніву, Джордашу, що ти вчинив правильно, коли знехтував пропозицією залишитися працювати на факультеті. Ох, цей вже мені академічний світ,— гірко промовив він. — Наповнений заздрістю, інтригами, зрадництвом, невдячністю; чоловік змушений ходити мов по лезу ножа. У світі бізнесу все простіше. Я тобі, ти мені. Людина людині вовк. Відверто. Все по-чесному.

— Не зовсім воно й так,— кинув м'яко Рудольф. — То є бізнес.

— Ну, звичайно ж не так,— сказав Дентон. — Все залежить від людини. Не треба покладатися тільки на теоретичні засади, бо інакше ти прогледиш реальність, живу форму. В кожному разі, я радий, що тобі щастить, і впевнений, що ти не пішов на компроміс із сумлінням.

З'явилася офіціантка з замовленим супом, Дентон сумовито бовтав ложкою у своїй тарілці.

— А знаєш,— проказав він,— якби мені довелося все починати заново, я б зробив усе, щоб утекти з університету, як тікають від чуми. Він зробив з мене те, що ти бачиш сьогодні: обмеженого чоловіка, озлобленого, невдаху, боягуза...

— Я б не вживав стосовно вас жодного з названих вами визначень,— сказав Рудольф. Його здивувало те, як Дентон змалював себе. Рудольфові завжди здавалося, що Дентон був вдоволений із себе, мав радість з того, що в аудиторії він викривав економічні шахрайства та фальсифікацію історичних фактів перед захопленою аудиторією молоді.

— Мене поймає страх і трепет,— сказав Дентон, сьорбаючи суп. — Страх і трепет.

— Якби я зміг вам чимось допомогти,— почав Рудольф. — Я б...

— Ти — добра душа, Джордашу,— перебив його Дентон. — Я вирізнив тебе відразу. Серйозний серед легковажних. Вдумливий серед бездумних. Співчутливий серед безжальних. Ти прагнув знань, у той час коли інші прагнули підвищення по службі. Всі ті роки я уважно придивлявся до тебе, Джордашу. Ти підеш далеко. Запам'ятай мої слова. Ось уже більше двадцяти років я навчаю молодь, через мої руки пройшли тисячі молодих людей: від мене у них не було ніяких таємниць, в їхньому майбутньому для мене немає ніяких несподіванок. Пам'ятай мої слова, Джордашу.

Він доїв свій суп, підійшла офіціантка, забрала обидві тарілки і принесла гамбургери та каву.

— До війни,— вів далі Дентон,— молодих людей твоєї закваски, ясного бачення, надійних та шляхетних було більше. Більшості з них вже немає в живих, полягли в місцях, назви яких ми вже майже позабували. Як водиться — кращі завжди попереду. А це покоління,— він безнадійно знизав плечима,— хитрі, обачні, так і чигають на те, щоб

поживитися на дурняк, лицемірні. Ти б був ошелешений, якби знав, скільки випадків ошуканства і плагіату я виявляю в екзаменаційних та курсових роботах. Ет, мав би я гроші, то кинув би геть усе і оселився на якомусь острові. — Він нервово подивився на годинника. — Крила часу не знають утоми,— сказав він. Він, наче змовник, оглянув темний бар. Кабінка поруч була пуста, і аж далі, біля дверей, сиділи чотири чи п'ять відвідувачів — вони нічого не могли почути. — Гадаю, що можна вже і про головне. — Дентон стишив голос і нахилився через стіл. — Джордашу, я потрапив у халепу.

У Рудольфа промайнула дика думка, що професор попросить знайти лікаря, який міг би зробити аборт. "Як кохаються в університеті", уявлялися йому заголовки: "В місячну ніч професор історії влип в історію зі студенткою", "Професор за ґратами". Рудольф намагався надати своєму обличчю нейтрального виразу і продовжував їсти. Гамбургер мав землистий колір і був просочений водою, а картопля була замасною.

— Ти чув, що я сказав? — прошепотів Дентон.

— Ви сказали, що потрапили в халепу.

— Саме так воно і є, — в голосі прозвучали професорські нотки схвалення — студент слухає уважно. — У велику халепу,— Дентон відсьорбнув каву. Сократ п'є чашу з цикутою. — Вони налаштували на мене пастку.

— Хто налаштував на вас пастку?

— Мої вороги. — Очі Дентона ковзнули по бару, вишукуючи ворогів, замаскованих під робітників, попиваючих пиво. Існують течії, течії,— провадив він. — Брижі, водовороти та вири, про які жоден із студентів навіть не підозрює. У викладацькому середовищі, на вченій раді, в кабінетах можних. У кабінеті самого президента. Я надмірно щирий, і в цьому моя згуба; я — наївний, я увірував у міф академічної свободи. Мої

вороги вичікували на свій час; заступник декана — його треба було витурити ще років скільки назад, теж мені горе-науковець. Я стримувався тільки зі співчуття,— жалюгідна слабкість. Як я вже говорив, заступник так рветься запопасти моє крісло, що зібрав на мене досьє, уривки з п'яного базікання, окремі речення, вирвані з контексту, інсинуації. Вони збираються принести мене в жертву, Джордашу.

— Гадаю, було б краще, коли б ви розповіли мені докладніше, що твориться,— мовив Рудольф. — Можливо, тоді я здатний буду судити, чи зміг би вам допомогти.

— Полювання на відьом,— сказав Дентон. — Ти ж читаєш газети, як і кожен з нас. Витуримо червоних з наших шкіл.

— Я впевнений, що вам немає чого боятися, професоре,— засміявшись, сказав Рудольф. Він вирішив перевернути все на жарт. — Я боявся, що там що-небудь серйозне. Я вже думав, що якась з дівчат завагітніла від вас.

— У твоєму віці можна жартувати,— сказав Дентон.— А в стінах коледжу чи то університету вже ніхто не сміється. Дикунські звинувачення. П'ятидола-ровий внесок у якусь там непримітну благодійну організацію 1938 року, посилання на лекції на Карла Маркса; Боже праведний, яким же чином людина може викладати теорію економіки дев'ятнадцятого століття, не згадавши Карла Маркса? Іронічний жарт, підхоплений на уроці з історії Америки якимось недоумком з ментальністю кам'яного віку і повторений тим недоумком своєму батькові, який займає посаду командира місцевого відділення Американського легіону. Ех, нічого ти не знаєш, хлопче, анічогісінько. А Уїтбі має від штату щорічний грант. Для сільськогосподарської школи. Тож якийсь там балакун, депутат законодавчого органу від провінційного округу, проголошує промову, збирає комісію, вимагає розслідування, його ім'я потрапляє на шпальти газет — герой, захисник віри. Для розслідування звинувачень, висунутих проти викладачів, у коледжі створили спеціальну раду на чолі з обраним президентом,

тільки, Джордашу, гляди ж, нікому анічичирк. Вони сподіваються умилостивити штат, кинувши вовкам кілька голів, мій шеф — серед них, щоб не поставити під загрозу дотацію від штату; то як, Джордаш, картина трохи прояснюється?

— Господи Ісусе! — мовив Рудольф.

— Саме так: "Господи Ісусе". Я не знаю, які твої політичні погляди...

— Я політики не торкаюсь,— сказав Рудольф. — Я голосую як незалежний.

— Чудово, чудово,— сказав Дентон. — Хоча було б набагато краще, коли б ти був зареєстрований як республіканець. Подумати гидко, що я голосував за Ейзенхауера,— він невесело засміявся. — Мій син був тоді в Кореї, а Ей-зенхауер обіцяв припинити війну. Та як це доведеш? Для того, щоб балотуватися, треба забити баки громадськості.

— Професоре, що ви від мене хочете? — спитав Рудольф. — Конкретно?

— От ми і підійшли до цього,— сказав Дентон, допиваючи каву. — Через тиждень відбудеться засідання ради, на якому буде розглянуто мою справу. У вівторок о чотирнадцятій. Запам'ятай час. Мені дозволили ознайомитися лише з загальним змістом звинувачень проти мене: внески організаціям Комуністичного фронту в тридцятих, атеїстичні та радикальні висловлювання під час лекцій, рекомендація книжок сумнівного змісту для домашнього читання. Звичайна академічна гризня, Джордашу, все надміру звичайне. Що це в порівнянні з настроями, які панують у країні, коли той чолов'яга Даллес галасує по всьому світові про неминучу ядерну руйнацію, коли найвизначніші люди країни оббрехані й виштовхані на вулицю, немов ті вашингтонські хлопчики на побігеньках, то бідного викладача можна знеславити одним нашіптуванням, єдиним словом, мовленим пошепки. На щастя, в коледжі

ще важить почуття сорому, хоча я й маю сумніви щодо того, чи воно протриває хоч до кінця року, а ще в мене є шанс захищати себе, привести свідків, які поручаться за мене...

— Щоб ви хотіли, щоб я вам сказав?

— На твій розсуд, юначе,— сказав зневірено Дентон. — Не хочу тобі підказувати. Просто скажеш, якої ти про мене думки. Ти був моїм учнем протягом трьох семестрів, приходив до мене багато разів на консультацію, побував у мене вдома. Ти кмітливий хлопчина, тебе не проведеш. Ти знаєш мене так само добре, як і будь-хто в цьому місті. Скажи те, що хочеш сказати. У тебе добра репутація, як студент коледжу ти заявив себе якнайкращим чином, жодної тобі помарки, ти багатонадійний молодий бізнесмен, нічим не заплямований, твоє свідчення буде надзвичайної ваги.

— Звичайно,— сказав Рудольф, передчуваючи неприємності, нападки, упередженість Колдервуда, бо універмаг буде втягнутий до політичних справ, пов'язаних з комуністами. — Звичайно я засвідчу,— мовив він. Це не той день, щоб робити щось подібне, подумав він роздратовано. Нежданo і вперше в житті він усвідомив гостру насолоду, яку мають відчувати боягузи.

— Я знав, що ти відповіси саме так, Джордашу. — Дентон емоційно простягнув руку через стіл. — Ти б неабияк здивувався, коли б довідався, скільки людей мені відмовили, які протягом двадцяти років вважалися моїми друзями: вони викручуються, демонструючи свою малодушність. Наша країна перетворюється на псарню — нас дресирують, як собак, Джордашу. Хочеш, щоб я заприсягнувся, що я ніколи не був комуністом?

— Не говоріть дурниць, професоре,— мовив Рудольф і поглянув на годинника. — Даруйте, але я маю повертатися до універмагу. Коли

почнеться засідання ради, я буду там. — Він сягнув до кишені по свій гаманець. — З вашого дозволу, я заплачу за себе.

* * *

Рудольф повільно йшов до універмагу, пориви пронизливого холодного вітру розвіювали незастебнуті поли пальта. Вулиця виглядала так, як і завжди виглядала, а люди, які проходили повз нього, не скидалися на дресированих собак. Бідолаха Дентон. Йому згадалося, що власне на лекціях Денто-на йому дали перші настанови щодо того, як успішно пробитися в капіталісти. Він подумки засміявся. А Дентону, бідоласі, не до сміху.

Після такого гидкого обіду він усе ще був голодний, тож коли він повернувся до універмагу, то спустився до кафетерію, що в підвалі, попросив склянку солодового молока і випив його, слухаючи сопранове щебетання жіночок-покупців, що сиділи за сусідніми столиками. Вони жили в безпечному світі. Посидівши тут, вони будуть купувати сукні по п'ятдесят доларів, портативні радіоприймачі та підставки під телевізори, сковорідки і меблеві гарнітури, а ще, може, креми длядщя, а універмаг матиме від того зиск, а вони будуть смакувати свої бутербродїГз м'ясом, помідорами й майонезом і запивати їх фруктовою водою з морозивом.

Він обвів поглядом спокійні нафарбовані обличчя жінок, які прагнуть витрачати, споживати, набувати, слухав дисонантні високооктавні фуги впевнених жіночих голосів американок середини п'ятдесятих, вдихав букет парфумів і вітав себе з тим, що він не одружений і ні в кого не закоханий, а ще подумав, що він не може витрачати своє життя на те, щоб слугувати цим достойним жінкам, потім заплатив за своє солодове молоко, підвівся і пішов до свого офісу.

* * *

Коли о шостій п'ятнадцйть він виходив з універмагу, йшов дощ. Після вранішньої розмови Колдервуд не обмовився й словом. Чого мені сьогодні бракувало, так це дощу, з огидою міркував Рудольф, петляючи в потоці вуличного руху на своєму мотоциклі. Здавалося, що краплини дощу, які били його в лице, відразу крижаніли і скочувалися аж на спину попри піднятий комір'дощовика. Він майже доїхав до дому, коли раптом згадав, що обіцяв матері зробити закупи на вечерю. Він тихенько лайнувся і повернув свою машину назад до ділового центру, де крамниці були відчинені до сьомої. Він згадав, що його мати говорила про сюрприз. Через два тижні твоєму люблячому синові можуть дати доброго копняка в зад. Чи то буде достатнім сюрпризом для вас, мамо?

Він похапцем зробив закупи: невеличке курча, щоб його підсмажити, картоплі, бляшанку горошку та половинку яблучного пирога на десерт. Пробиваючись крізь натовп домогосподарок, які поспіхом робили останні закупи, він згадав розмову з Колдервуцом і гірко всміхнувся. Вундеркінд фінансист, який жонглює мільйонами, великий майстер уникнути податків, який під захопленими поглядами їде в свій особняк, що так часто фотографують для часопису "Л^йф" і "Садок та садиба", аби спожити свою повсякденну зі смаком приготовлену вечерю. В останню мить він купив пляшку шотландського. Здається, сьогодні такий вечір, коли тільки й пити віскі.

Спати він ліг рано, трохи напідпитку. Швидко засинаючи, він подумає, що єдине, що він зробив за минулий день путнє, так це вранішню пробіжку.

* * *

Тиждень минав буденно. Коли він стрічався в універмазі з Колдервуцом, той не згадував про пропозицію Рудольфа, а говорив з ним про звичайні ділові справи універмагу своїм звичайним, злегка скрипучим і роздратованим голосом. Ні в його манері, ні в його речах не було навіть натяку на яке-не-будь остаточне рішення.

Дентон не телефонував. Можливо, боявся, що при повторній розмові Рудольф відмовиться виступити на його захист перед радою наступного вівторка після обіду. Рудольф спіймав себе на думці, що його непокоїть те, що він має стати перед радою. Не виключено, що проти Дентона висунуть якийсь доказ, про який Дентон навіть не підозрює або який приховує, а Рудольф буде виглядати немов його спільник, чи брехун, а чи просто йолоп. Що його найбільше турбувало, так це те, що рада може бути настроєна вороже, готова розквитатися з Дейтоном і антагоністично до будь-кого, хто стане їй на дорозі. Все своє життя Рудольф намагався справити приємне враження на людей, особливо на людей старшого віку та на людей на керівних посадах. Одна лише згадка про те, як він зайде до кімнати, заповненої вченими мужами, які споглядатимуть його осудливо, турбувала його. Наприкінці тижня він усвідомив, що подумки виголошує про-мови"до-т"Хг.уявних, невблаганних мужів, промови^ ^ жих ^ін:адно захищає Дентона і водночас очаровує його суддів. Та все ж жодна з промов, як йому здавалося, в кінці кінців, не варта була заходу. Він має з'явитися на засідання ради якомога спокійнішим, оцінити настрій присутніх і експромтом зробити все, що в змозі, на краще, як для Дентона, так і для себе. Було б набагато краще, якби Колдервуд не зміг дізнатися про те слухання. Було ще одне питання, яке мучило його: яким чином відлучитися з роботи у вівторок після обіду так, щоб і не брехати, і щоб Колдервуд не здогадався про його наміри.

Перед вихідним він спав погано, йрму приснився еротичний сон, та задоволення від нього не було: від пристані відходив корабель, вітер задирав спідницю дівчині, яка стояла на палубі й усміхалася йому, а він з усіх сил біг уздовж пристані, наздоганяючи корабель, та чиїсь невидимі руки цупко втримували його, корабель даленів, водна гладінь...

Коли в неділю вранці задзвонили церковні дзвони, він відчув, що йому буде не до снаги просидіти цілий день удома, хоча він і збирався ще раз проглянути копії тих паперів, які від віддав Колдервудові, і внести деякі поправки та доповнення, що спали йому на думку протягом

тижня. Та щонеділі його мати почувала себе кепсько. Дзвони нагадували їй боляче про те, що вона відійшла від релігійного життя, і вона починала балакати, що коли б Рудольф вивів її, то вона б відвідала месу, посповідалася, прийняла причастя.

— На мене чигає пекельний вогонь,— сказала вона за сніданком,— а церква і спасіння тут поряд — лише за три квартали.

— Якось іншим разом, мамо,— сказав Рудольф. — Сьогодні я зайнятий.

— До іншого разу я, можливо, вже й помру і буду смажитися в пеклі, — відповіла вона.

— Ми мусимо піти на такий ризик,— сказав він, підводячись із-за столу, і почув її схлипування.

День був холодний, ясний, а на блідому зимовому небі яскравіла облатка сонця. Він одяг теплу, підбиту вовною куртку з запасів військово-повітряних сил, в'язаної вовни шапочку і захисні окуляри. Коли він вивів з гаража мотоцикл, то якийсь час вагався, в який бік поїхати. Цього дня він ні з ким не хотів бачитися, не було й такого місця, куди б його вабило. Дозвілля — це ярмо сучасного чоловіка.

Він сів на мотоцикл, завів його, стояв вагаючись. З горішнього боку вулиці, з лижами на даху, мчала автомашина, і в його голові промайнула думка: "А чому б і ні, куди вона їде, це таке ж гарне місце, як і будь-яке інше". І поїхав за машиною. Він згадав, як Ларсен, молодик з лижної крамнички, розповідав йому про стодолу, що стоїть біля підніжжя канатного підйому, і що її можна перелаштувати на пункт прокату лиж на вихідні. А ще Ларсен стверджував, що на цьому можна заробити непогані гроші. їдучи за авто зі стояком для лиж, Рудольф почувався краще. В нього нарешті з'явилася мета.

Він мало не змерз на бурульку, поки нарешті доїхав до спуску. Сонце, що відбивалося від сніжного покрову, сліпило його, і, мружачись, він намагався розгледіти яскраво-барвисті постаті лижників, які з'їжджали з гори. Всі вони здавалися молодими, спортивними і веселими: а дівчата в штанях, що тісно обтягували гарні стегна та округлі сідниці, викликали хіть — здорове почуття для недільного ранку на природі.

Якийсь час він залюбки милувався цим видовищем, затим його пойняла меланхолія. З-посеред цих спортсменів він почувався старим і незграбним, самотнім і нікчемним. Він хотів уже був повернутися, сісти на свій мотоцикл і поїхати до містечка, коли з пагорба стрімко з'їхав Ларсен і зупинився перед ним у хмарі сніжного пилу.

— Вітаю, містере Джордаш,— гукнув Ларсен. Він широко усміхався, показуючи два рядки великих сліпучо-білих зубів. Позад нього зупинилися дві дівчини, що з'їхали з пагорба по його лижні.

— Привії;'Ларсене,— мовив Рудольф,— я приїхав сюди, щоб подивитися на ту стодолу, про яку ти розказував.

— Запро^ґб^-'ека^в"Ларсен. Одним порухом ііт^ШШкиШ^ііт звільнитися від лиж. Він був простоволосий і коли нахилився, його довге біляве волосся впало йому на очі. На ньому був червоний светр, за ним було двоє дівчат, і, дивлячись на нього, Рудольф був певен, що Ларсену минулої ночі не наснився човен, який відпливав від пристані.

— Привіт, містере Джордаш,— кинула одна з них. — Я і не знала, що ви катаєтесь на лижах.

Він пильно поглянув на неї, а вона лише засміялася. На ній були великі лижні окуляри з зеленими скельцями, які затуляли половину її личка. Вона підняла окуляри на червоно-блакитну лижну шапочку і сказала:

— Як бачите, я замаскувалася.

От тепер Рудольф впізнав її. То була міс Соумз з відділу грамплатівок. Білявка з округлими формами, залюблена в музику.

— Доброго ранку, доброго ранку,— відказав Рудольф і зніяковів, угледівши, яка у міс Соумз тоненька талія і які заокруглені стегна та сідниці. — Ні, я не лижник. Я лиш глядач.

— Тут можна багато дечого вгледіти, чи не так? — засміялася міс Соумз.

— Пане Джордашу... — Ларсен уже звільнився від своїх лиж,— дозвольте відрекомендувати мою наречену, міс Пакард.

Міс Пакард теж зняла свої захисні окуляри і виявилося, що вона така ж гарненька, як і міс Соумз, і такого ж віку.

— Приємно познайомитися,— мовила вона. Наречена. Ти ба, люди ще одружуються.

— Дівчатка, ми повернемося десь за півгодини,— сказав Ларсен.— Нам з містером Джордашем треба заладнати одненьку справу.

Він повстромляв сторчма лижі та лижні палиці в сніг, а дівчата змахнули руками й помчали до самого низу канатки.

— Складається таке враження, що вони достобіса добрі лижниці,— сказав Рудольф, ідучи поряд з Ларсеном назад до шляху.

— Посередині,— відказав недбало Ларсен. Зате у них є інші принади, — він засміявся і два разки чудових зубів ще більше підкреслили засмаглість його лиця. Рудольф усвідомлював, що той заробляв лише

шістдесят п'ять доларів на тиждень. Як же він може бути такий щасливий недільним ранком, маючи лише шістдесят п'ять доларів на тиждень?

Стодола була за якихось двісті ярдів від пагорба, прямо край дороги. То була велика, дебела споруда, якій погана погода не зашкодить.

— Все, чого тут бракує,— вів Ларсен,— так це добрячої великої буржуйки, і ти аж упрієш від тепла. Б'юсь об заклад, що тут можна здавати в прокат тисячу пар лиж та дві-три сотні пар черевиків за вихідні; а є ще різдвяні й великодні вакації, а ще скільки інших свят. З цим ділом може впоратися пара студентів за півдарма. Та це ж золотоносна копальня. Наступного року вони встановлюють тут устаткування штучного снігу. Якщо ми цього не зробимо, то, до дідька, хтось інший це зробить. Ця ковзанка працює лише другий рік, а оскільки лижників сюди вчащає дедалі більше, то і знайдуться люди, що не проґавлять такої можливості.

Рудольф сприйняв аргумент, бо майже точнісінько таким, минулого тижня, він намовляв Колдервуда, і всміхнувся. В бізнесі трапляється, що інколи ти штовхач, а інколи тебе підштовхують. По неділях штовхають мене, майнула думка. Якщо ми це залагодимо, я зроблю Ларсенові добрячу надвишку в зарплаті.

— Кому належить оця халупа? — спитав Рудольф.

— Грець його знає,— відказав Ларсен. — Це неважко з'ясувати. "Бідолашний Ларсен, думав Рудольф, для бізнесу він не здатний. Якби ця

думка виникла у мене, то перш ніж кому сказати про це, я б вирішив купити цю споруду".

— От це і буде для тебе завдання, Ларсене,— сказав Рудольф. — Вивідай, хто володіє цією стодолою, чи хазяїн здасть її в оренду і за скільки, чи, може, продасть — і теж за скільки. І не обмовся, що хочемо влаштувати тут прокатний пункт. Скажи, що маєш намір сам її використати.

— Розумію, розумію,— киваючи, з серйозним виглядом сказав Ларсен. — Треба вести справу так, щоб вони поменше задавали питань.

— Спробуємо,— сказав Рудольф. — А тепер ходімо, бо я вже закоцюбнув. Чи є тут де випити філіжанку гарячої кави?

— То вже час і пообідати,— сказав Ларсен, поглянувши на годинника. — Отак з милю вниз по дорозі є непогана кав'ярня. А чому б вам не приєднатися до мене з дівчатами на обід, містере Джордаш?

Автоматично Рудольф мало не сказав своє "ні". Поза межами універмагу його ніколи не бачили в гурті із співробітниками, хіба що інколи з якимось із клієнтів чи керівником відділу. У нього аж зуби цокотіли. Він таки страшенно замерз. Йому конче треба було зайти кудись погрітися.

— Дякую, Ларсене,— сказав він, — це мене цілком влаштовує.

Вони пішли назад до канатки. В своїх важких лижних черевиках з гумовою підошвою Ларсен ішов рівно, не спотикаючись, мов вів борозну. Підошви ж черевиків Рудольфа були шкіряні, стежка — ожеледиста, тож Рудольфові, аби не гепнутися, треба було йти обачно, майже дріботіти, і він сподівався, що дівчата не дивляться в їхній бік.

Дівчата зі знятими лижами чекали на них, і не встиг Ларсен навіть рота розкрити, як міс Соумз 'запхикала.

— їстоньки хо-о-очеться. Хто ж нагодує бідолашних сиріток?

— Гаразд, гаразд, дівчатка,— владно сказав Ларсен. — Ми вас нагодуємо. Годі скиглити.

— О, містере Джордаш,— сказала міс Соумз,— ви маєте намір пообідати з нами? Яка честь. — Вона сором'язливо опустила вії на своє ластовиння,— відверта насмішка.

— Я рано поснідав,— сказав Рудольф. "Як не до ладу", з гіркотою подумав він. — У мене ще достатньо сил, щоб трохи поїсти та випити. Я поїду за вами на мотоциклі.

— То це вам належить оця чудова річ, містере Джордаш? — міс Соумз махнула рукою в той бік, де був припаркований мотоцикл.

— Так,— відповів Рудольф.

— Мені хочеться покататися,— сказала міс Соумз. Говорила вона експансивно, різким тоном; здавалося, з неї випирала самовпевненість. — Як ви гадаєте, чи не буде ваша ласка мене підвезти?

— Сьогодні досить-таки холодно,— дерев'яним голосом сказав Рудольф.

— Я піддягнула дві пари довгих теплих вовняних штанців,— сказала міс Соумз. — Ручуся, що не замерзну. Бенні,— звернулась вона до Ларсена, так ніби справа вже була вирішена. — Зроби мені ласку, поклади мої лижі на багажник свого авто. Я поїду з містером Джордашем.

Рудольфові довелося змиритися, і він рушив до мотоцикла, а вона пішла позад нього. А Ларсен тим часом закріплював три пари лиж на багажнику свого новенького "форда". "Як він спромігся його купити на шістдесят п'ять доларів на тиждень?" — думав Рудольф. На якусь мить у

нього промайнула негідна думка, чи Ларсен чесно веде свої рахунки у відділі лиж.

Рудольф сів на мотоцикл, міс Соумз легко скочила позад нього, міцно охопила руками його за талію і тримала, ніби вони проробляли таке щодня. Рудольф поправив свої окуляри, виїхав із стоянки і рушив за "фордом" Ларсена. Ларсен їхав швидко, і Рудольф вимушений був піддати газу, щоб не відстати від нього. Сонце зайшло за хмари, світ посірів, стало холодніше, вітер прямо колов обличчя, а міс Соумз, ще міцніше притиснувшись до нього, кричала йому до вуха: "Оце кайф, га?"

Харчівня була велика, чепурна і наповнена галасливими лижниками. Вони знайшли вільний столик біля вікна. Рудольф зняв пілотську куртку, а інші постягували з себе парки. Міс Соумз була в блідо-блакитному кашеміровому светрі, який м'яко облягав її невеликі повні груди. Рудольф був у светрі на вовняну сорочку, а шия його була старанно обмотана шовковим кашне. Надто претензійно, подумав він, і зняв його, удаючи, що в харчівні досить тепло;

Дівчата замовили кока-колу, а Ларсен — пиво. Рудольф відчував потребу в чомусь суттєвішому і, щоб вигнати холод зі своїх кісток, він замовив коктейль з віскі та пива. Коли напої принесли, пані Соумз підняла свою склянку і проголосила тост, цокнувши об склянку Рудольфа.

— За неділю,— мовила вона,— без якої ми всі б повмирали. — Вона сиділа на банкетці, поруч з Рудольфом, і він відчував, як її коліно настирно прити-слося до його ноги. Він повільно відвів своє коліно вбік, нібито ненавмисно, та ясні, холодні, блакитні очі міс Соумз дивилися поверх обідка склянки насмішкувато й упевнено. Вона скинула шапочку і її густе біляве волосся розсипалося на плечі й падало на обличчя кожного разу, коли вона повертала голову.

Всі вони замовили біфштекси, а міс Соумз попросила монетку в десять центів для музичного автомата, і Ларсен швидше за Рудольфа дістав її з кишені, тож вона взяла монетку у нього і, щоб дістатися до автомата, перебралася через Рудольфа. Втримуючи рівновагу, сперлась рукою на його плече, мов на підставку, і коли вона йшла через залу, то її налиті тугі сідниці граціозно коливалися, хоча вона була взута в незграбні лижні черевики.

Ревнула музика, і міс Соумз, пританцьовуючи, попрямувала через залу до столу. На цей раз, коли вона перелазила через Рудольфа, сумніву щодо того, що вона робила, не було. Коли всілася, то вже ближче до нього, ніж перед тим, а в тому, що вона щільніше притискалася коліном, сумніватися не доводилося. Коли б він зараз спробував відсунутися від неї, всі б це помітили, тож він сидів, анітрохи не зрушившися.

Йому хотілося запити біфштекс вином, та він вагався, чи замовляти пляшку, чи ні, бо боявся, що інші подумають, що він задається або виказує свою зверхність. Він проглянув меню. На зворотному боці в переліку вин були "каліфорнійське" червоне та "каліфорнійське" біле.

— Хто хоче випити вина? — спитав він,— хай, мовляв, вирішать інші.

— Я хочу,— відгукнулася міс Соумз.

— А ти як, любонько? — Ларсен спитав міс Пакард.

— Я — як усі,— з готовністю відповіла вона.

Під кінець обіду вони розпили три пляшки червоного вина. Більше всіх пив Ларсен, але й інші теж доброте приклалися.

— Ох і буде ж мені про що завтра розповісти дівчатам в універмазі,— сказала розчервоніла міс Соумз, розморено тручись своїм стегном об

Рудоль-фове. — В неділю мене збив з пантелику великий, неприступний містер Холодний.

— Що ти, Бетсі, перестань,— ніяково сказав Ларсен і глипнув на Рудольфа, як той сприйняв "містера Холодного". — Думай, що ти кажеш.

Міс Соумз зігнорувала його, недбало відкидаючи з чола біляве волосся своєю пухкенькою, мов пампушка, рукою.

— Своїми великосвітськими манерами та каламутним "каліфорнійським" вином наслідний принц довів мене до того, що я захмеліла і стала порушувати порядок у громадському місці. Ох і хитрюга ж цей наш містер Джор-даш. — Вона приклала пальчик до куточка ока і підморгнула. — Отак коли глянеш на нього, то подумаєш, що одним поглядом своїх очей він може охолодити ящик пива. Та наступає неділя і, ага, з'являється істинний містер Джордаш. Відкорковуються пляшки, ллється вино, він п'є за компанію зі своїми підлеглими, сміється з засмальцьованих старих анекдотів Бена Ларсе-на, перепихається ніжками з бідними продавщицями з першого поверху. О Господи, містере Джордаш, у вас такі кістляві коліна.

Рудольф мимоволі засміявся, разом з ним засміялися й інші.

— Зате ваші — ні, міс Соумз,— сказав він,— ладен заприсягтися. Усі знов зареготались.

— Містер Джордаш — безстрашний мотоцикліст, крізь стіну пройде, все бачить, все знає, все відчуває,— провадила міс Соумз. — О Господи, у мене вже язик не повертається називати вас містер Джордаш. Можна мені називати вас молодим повелителем? Чи вам більше до вподоби — Руді?

— Руді,— сказав він. Якби тут більш нікого не було^ він би-схопив її, цілував би оте розпашіле дрібненьке спокусливе личко, лискучі, напівнасмішкуваті, напівжадливі уста.

— То погодилися на Руді,— сказала вона. — Бені, називай його Руді.

— Привіт, Руді,— сказала міс Пакард. Для неї це не мало ніякого значення. Вона не працювала в універмазі.

— Бені! — скомандувала міс Соумз. Ларсен благально подивився на Рудольфа.

— Вона захмеліла,— почав був він.

— Не говори дурниць, Бені,— сказав Рудольф.

— Руді,— неохоче мовив Ларсен.

— Руді — це людина-загадка,— провадила міс Соумз, відсьорбуючи вино зі своєї склянки. — Коли зачиняється універмаг, вони десь замикають його. Окрім роботи, його ніхто не бачить: ні чоловіки, ні жінки, ні діти. Особливо це стосується жінок. Тільки на першому поверсі двадцять дівчат ночами плачуться в подушки, нудьгуючи за ним. Уже не кажучи про жінок із інших відділів, а він проходить повз них з холодною безсердечною посмішкою.

— Де ви в біса так навчилися говорити? — спитав Рудольф. Його це бентежило, веселило і в той же самий час, мусив він признатися собі, лестило.

— Вона — книгоїд,— сказала міс Пакард,— вона щодня прочитує книжку.

— Він — таємниця, загорнута в загадковість, як сказав колись містер Черчілль,— провадила вона, ігноруючи міс Пакард. — Якось уранці запримітила, що він біг. З чого б йому бігти? Подейкували, що бачили його в бідному кварталі Нью-Йорка. Які гріхи він натворив у великому місті? Чому він не грішив у себе дома?

— Бетсі,— сказав слабо Ларсен,— ходімо кататися на лижах.

— Налаштуйтесь наступної неділі на хвилю цієї самої станції і, можливо, на всі ці питання знайдете відповідь, — сказала міс Соумз. — А тепер ви можете поцілувати мені ручку. — Вона простягнула руку, зап'ястя дутою, і Рудольф, злегка зашарівшись, поцілував її.

— Я маю повернутися до міста,— промимрив він. Рахунок уже лежав на столі і він відрахував кілька банкнотів, з чайовими вийшло п'ятнадцять доларів.

Коли вони вийшли назовні, падав легенький сніг. Гора виглядала голою і страшною, її обриси ледь виднілися в легенькому вихорі сніжинок.

— Дякую за обід, містере Джордаш,— сказав Ларсен. Одного "Руді" на тиждень для нього було досить. — Чудово погуляли.

— Я дійсно отримала задоволення, містере Джордаш,— сказала міс Пакард, входячи в роль дружини Ларсена. — Я кажу це від щирого серця.

— Нумо, Бетсі,— сказав Ларсен. — Гайнемо на схил, хай трохи вивітриться вино.

— Я зі своїм хорошим давнім другом Руді повертаюся до міста на його одчайдушній машині,— сказала міс Соумз. — Правда ж, Руді?

— їхати зараз — страшенно холодно,— сказав Рудольф. У своїй парці з не по розміру великими та недоречними лижними окулярами на лижній шапочці, яка налягала їй на лоба, вона виглядала маленькою та тендітною. її волосся було заправлене під шапочку і її голова видавалася, особливо з тими окулярами, надмір великою, важкою для маленького, пустотливого обличчя.

— На лижі сьогодні я вже не стану,— заявила міс Соумз. — Я волію зайнятися іншим спортом. — Вона підійшла до мотоцикла. — Сідаймо,— сказала вона.

— Якщо не хочете, можете її не брати,— сказав занепокоєно, з ноткою відповідальності, Ларсен.

— Та хай сідає,— сказав Рудольф. — Я буду їхати повільно, щоб вона не звалилася. ^

— Вона — дивачка,—сказав усе ще занепокоєно Ларсбн. — Вона не вміє пити. Але вона не вчинить ніякої шкоди.

— Вона і не вЧйгійла"ніякої шкЬди, Бені. — Рудольф пошїбскав Ларсена по широкому плечі у светрі. — Не турбуйтеся. І не забудьте навести довідки про ту стодолу.

Краще повернутися в безпечний світ бізнесу.

— Будьте певні, містере Джордаш, — відказав Ларсен.

Разом з міс Пакард вони помахали на прощання, коли Рудольф виїздив мотоциклом з ресторанної стоянки, міс Соумз прилипла ззаду нього, чіпко тримаючись обома руками за його талію.

Сніг був не дуже густий, та достатній, щоб Рудольф їхав обережно. Руки міс Соумз, що обнімали його, були навдивовиж сильні, як для такої

тендітної статури; хоча вона й добряче причастилася вином і її язик розв'язався; на її рівновазі це не позначилося, і на поворотах звивистої дороги вона легко схилялася в ритм його тілу. Час від часу вона заводила одну з пісень, які щодня чула в відділі грамплатівок: та оскільки вони їхали навпроти вітру, до Рудольфа долинали лише уривки, час від часу декілька слів, коліно мелодії: ніби дитина мугикала у віддаленій кімнаті.

Поїздка йому подобалася, як, врешті, й весь цей день. Він був удоволений з того, що мати своєю балачкою про церкву змусила його виїхати погуляти.

На околицях Уїтбі, коли вони проїжджали коледж, він збавив швидкість, щоб спитати міс Соумз, де вона мешкає. Виявилося, її помешкання було недалеко від коледжу, і Рудольф став снувати по знайомих вулицях. Ще був далеко не вечір, та небо застилали важкі чорні хмари і було майже зовсім темно, у вікнах будинків, повз які вони проїжджали, горіло світло. Перед знаком "Стоп" він мав стишити хід, і коли він це зробив, то відчув, як рука, що тримала його за талію, сковзнула вниз до його промежини. І він відчув: вона стала м'яко поглажувати його, хихотячи йому у вухо.

— Водія відволікати заборонено,— сказав він. — Правила дорожнього руху. Та вона тільки сміялася і знай його гладила.

Вони проїхали повз дідка, який прогулював собаку, і Рудольф був певен, що той був ошелешений. Він піддав газу машині, це подіяло. Міс Соумз руку не прийняла, та гладити перестала.

Він дістався до будинку за адресою, яку вона назвала. Будинок був старий, односімейний, оббитий дерев'яними планками; стояв він на пожовтілому моріжку. Вікна не світилися.

— От ми і вдома,— сказала міс Соумз. — Вона скочила з заднього сидіння. — Поїздка була гарна, Руді. Особливо останні дві хвилини. — Вона зняла лижні окуляри та шапочку і схилила голову набік, волосся розсипалося їй на плечі. — Не хочеш зайти? — спитала вона. — Дома немає нікого. Мама з татом пішли в гості, а мій брат у кіно. Ми можемо перегорнути наступну сторінку.

Він завагався, зиркнув на дім, уявив, як він виглядає всередині. Татко з мамкою — в гостях, та, чого доброго, повернуться рано. Братові, можливо, набридне кіно і він притарабаниться на годину раніше. Міс Соумз стояла перед ним, одна рука — на боці, а друга крутила окуляри та шапочку.

— То як? — спитала вона.

— Якось іншим разом,— відказав він.

— Страхополох,— сказала вона і гигикнула. Потім побігла по доріжці до ґанку. Біля дверей обернулася і показала язика. Темна будівля поглинула її.

Подумавши, він завів мотоцикл і повільно рушив до центру містечка вулицями, що поринули у вечірні сутінки. Додому йти не хотілося, тож він запаркував мотоцикл і зайшов до кінотеатру. Він дивився на екран невидючи-ми очима і коли вийшов, то не зміг би сказати, про що ж була та кінострічка.

Його не покидала думка про міс Соумз. Дурне, дешеве дурненьке дівча, дражнило, дражнило, насміхалося з нього. А завтра він зіткнеться з нею в універмазі! Якби то було можливим, він би звільнив її, але вона ж звернеться до профспілки, поскаржиться, і йому доведеться давати пояснення. Спочатку вона назвала мене містером Холодним, потім — Руді, а наприкінці вона дрочила мій член на одній з вулиць нашого міста.

Він облишив намір вигнати міс Соумз. Сьогоднішній досвід ще раз підтвердив те, що він мав цілковиту рацію, коли уникав мати щось спільне з будь-ким з працівників універмагу.

Він самотньо повечеряв у ресторані, й сам випив цілу пляшку вина і по дорозі додому мало не врізався в ліхтарний стовп.

Спав погано, і без п'ятнадцяти сім, у ранковій імлі понеділка, він аж застогнав, коли подумав, що треба вставати й робити пробіжку. Проте встав і побіг.

* * *

Роблячи свій вранішній обхід, він обійшов стороною відділ грамплатівок. Помахом руки він привітав Ларсена з лижного відділу, той був у червоному светрі й у відповідь сказав: "Доброго ранку, містере Джордаш",— ніби вони в неділю й не зустрічалися.

Після обіду Колдервуд покликав його до свого офісу.

— Гаразд, Руді,— сказав він. — Я обмірковував ваші ідеї, обговорив їх з деякими людьми з Нью-Йорка. Завтра ми поїдемо туди; в офісі мого прав-ника на Уол-стріт, о другій годині нам призначена зустріч. Вони хочуть поставити вам деякі запитання. Виїдемо ми потягом об 11.05. Я нічого не обіцяю, та з першого погляду, здається, що мої люди притримуються думки, що там таки щось є. — Колдервуд пильно подивився на нього. — Вигляд у вас не дуже задоволений, Руді,— сказав він докірливо.

— О, я задоволений, сер. Дуже задоволений. — Він силувано усміхнувся. Я обіцяв Дентону, що о другій у вівторок прийду на засідання ради, думав він. — Це дуже добра новина, сер. — Він усміхнувся знову, вдавано жваво й безтурботно. — Гадаю, я просто не був готовий до цього — так швидко, я маю на увазі.

— Ми пообідаємо в потязі,— сказав Колдервуд, відпускаючи його.

Обід у потягу з літнім чоловіком. Це значить — без випивки, думав Рудольф, виходячи з офісу. Та краще бути засмученим цим, аніж справами, пов'язаними з професором Дейтоном.

Під вечір у його офісі задзвонив телефон, слухавку підняла міс Джайлз.

— Зараз я погляну, чи він тут,— відповіла вона. — Перепрошую, хто телефонує? — вона затулила мікрофон рукою і сказала. — Професор Дентон.

Рудольф завагався, та потім потягся рукою до телефону.

— Вітаю, професоре,— сказав він приязно. Як справи?

— Джордашу,— озвався Дентон хрипким голосом. — Я зараз у барі "У Ріплі". Чи не зміг би ти зайти на декілька хвилин? Я маю з тобою переговорити.

— Звичайно, професоре,— сказав він і подумав: "Раніше чи пізніше, все одно". — Я скоро буду там. — Він підвівся з-за столу. — Коли хто буде шукати мене,— мовив він до міс Джайлз,— скажіть, що я буду через півгодини.

Зайшов до бару, Дентона він запримітив не зразу. Дентон знову сидів в останній кабінці, він був у капелюсі й пальті. Він схилився над столиком, охопивши долонями свою склянку. Він був не голений, його одяг був пом'ятий, скельця окулярів запилені. Рудольф подумав, що він виглядає на старого волоцюгу, який у зимову сутінь очманіло сидить на парковій лаві й чекає, доки полісмен зжене його. Де й подівся самовпевнений, гучний, насмішкуватий викладач з часів студентства Рудольфа, що вмів розважати слухачів і сам тішився їхньою увагою.

— Вітаю, професоре. — Рудольф зайшов до кабінки й сів навпроти Дентона. Він був без пальта, бо з універмагу сюди рукою подати. — Радий вас бачити. — Він усміхнувся, ніби запевняючи, що Дентон для нього давній знайомий і вітати його слід у звичайний спосіб.

Дентон звів на нього затуманений погляд. Він навіть не подумав подати руки. Його завжди рум'яне обличчя стало сірим. "З нього кров відхлинула", подумав Рудольф.

— Випий,— сказав Дентон хрипким голосом. Він явно вже перехилив чарчину, а може, й п'ять. — Міс,— голосно гукнув він до жінки в жовтогарячій уніформі, яка, мов стара кобила в збруї, сперлася на ріг ляди бару. — Що будеш? — спитав він Рудольфа.

— Шотландське, будь ласка.

— Шотландське з содовою для мого приятеля, міс,— сказав Дентон. — А для мене ще один бурбон.

Після цього якийсь час він сидів мовчки, втупившись у склянку в своїх долонях. Дорогою з універмагу Рудольф вирішив, що йому робити. Він скаже Дентону, що завтра він не в змозі буде стати перед радою, та він запропонує зробити в будь-який інший день, якщо засідання ради може бути перенесено. Якщо таке неможливе, то увечері він відвідає президента і скаже все, що він мав сказати. А коли Дентон на це не погодиться, то сьогодні увечері він викладе свої свідчення на захист Дентона у письмовому вигляді, щоб їх можна було зачитати перед радою, коли вона буде розглядати його справу. Він жахався тієї миті, коли він змушений буде викласти Дентону свої пропозиції, але про те, щоб об 11.05 не поїхати з Колдервудом до Нью-Йорка, не може бути й мови. Він був вдячний Дентону за те, що той мовчав хоч якусь хвильку. А коли принесли напій, він став його довго й старанно розбовтувати, той плескіт був мов невеличка музична пауза, що віддаляла розмову на кілька секунд.

— Я почуваю себе огидно, відриваючи тебе від роботи отаким чином, Джордашу,— промимрив Дентон, не підводячи очей. — Біда перетворює людину в егоїста. Йду повз кінотеатр і бачу — люди стоять у черзі, щоб потрапити туди, посміятися, дивлячись комедію, і я кажу: "Невже вони не відають, що я попав у халепу? Як вони можуть ходити в кіно? — Він гірко засміявся. — Абсурд,— продовжував він. — З 1939 по 1945 роки в Європі вбили п'ятдесят мільйонів людей, а я ходив у кіно двічі на тиждень. — Він спрагло прикладався до свого напою, низько нахилившись над столом і тримаючи обіруч свою склянку. Склянка гучно дзенькнула об столик.

— Скажіть мені, що діється? — заспокійливо спитав Рудольф.

— Нічого,— сказав Дентон. — Але й це неправда. Багато дечого. Все позаду.

— Що ви маєте на увазі? — Рудольф говорив спокійно, але приховати збудження в голосі було важко. "Тож нічого не було,— майнула думка. — Буря в склянці води. Не можуть же люди бути такими ідіотами". — Ви хочете сказати, що вони повністю облишили ту справу?

— Я хочу сказати, що я повністю облишив ту справу,— мовив безбарвним голосом Дентон, підводячи голову й поглядаючи на Рудольфа з-під крис свого поношеного капелюха з коричневого фетру. — Сьогодні я подав заяву про звільнення.

— Та ні ж бо,— вирвалось у Рудольфа.

— Та все ж таки так,— сказав Дентон. — Після дванадцяти років праці. Вони сказали, що коли я подам заяву, моя справа не буде розглядатися. Завтрашнього судилища я б не витримав. Після дванадцяти років. Я вже застарий, застарий. Можливо, коли б я був молодший. Коли ти молодший, то ще можеш витримати глупоту. Тоді видається, що справедливість ще візьме гору. Моя дружина проплакала

весь тиждень. Вона каже, що ганьба вб'є її. Звичайно це гіпербола, та коли сім днів і ночей підряд ти чуєш і бачиш, як плаче жінка, це підточує волю. Тож усе позаду. Я просто хотів подякувати тобі і сказати, що тобі не потрібно бути там завтра о чотирнадцятій годині.

Рудольфу перехопило в горлі. Він силкувався приховати своє полегшення.

— Я вважав би за щастя виступити,— сказав він. Ой, не вважав би. Але так чи інакше, він був готовий те зробити, а докладніший опис його почуттів у дану мить не привів би ні до чого хорошого. — Що ви маєте намір робити тепер? — спитав він.

— Мені подали руку допомоги,— пригнічено сказав Дентон. — В Міжнародній школі Женеви працює мій приятель. Мені запропонували там місце.

Грошей менше, та все ж місце. Здається, що в Женеві люди не такі причинні. Кажуть, що місто напрочуд гарне.

— Але ж то всього-на-всього середня школа,— сказав Рудольф. — Ви все своє життя викладали в коледжах.

— Але вона в Женеві,— мовив Дентон. — Я хочу вибратися з цієї проклятої країни.

Рудольфові ще не доводилося чути, щоб Америку хто-небудь назвав "проклятою країною", він був ошелешений тим, що Дейтонові вона така осоружна. Ще хлопчиком у школі, разом з сорока іншими хлопчиками та дівчатками класу, він співав про свою рідну землю: "Над тобою Господь розпростер милосердя своє"; а тепер він усвідомив, що в те, про що він співав як дитина, він вірив, будучи вже дорослим чоловіком. — Не так уже все й погано, як ви вважаєте,— сказав він.

— Гірше,— сказав Дентон.

— Все те лусне, мов мильна булька. Вас ще попросять повернутися.

— Ніколи,— сказав Дентон. — Я не повернувся б навіть у тому разі, коли б вони прохали мене навколішки.

Чоловік без Батьківщини, пригадалося Рудольфові з років початкової школи. Нещасного вигнанця пересаджували з одного корабля на інший, щоб він ніколи не зміг побачити берегів землі, де він народився, а коли бачив прапор, то зір йому застилали сльози. Женева — то судно без прапора. Він поглянув на Дентона, навіть у кабінці бару "У Ріплі" він уже був вигнанцем. Рудольф відчув до нього співчутття і зневагу. — Чи можу я для вас що-не-будь зробити? — спитав він. — Гроші?

Дентон похитав головою.

— У нас усе гаразд. Поки що. Ми продаємо дім. З того часу,як я купив його, ціни на нерухоме майно виросли. Країна — на злеті,— він сухо засміявся і раптово піднявся. — А зараз мені треба йти додому,— сказав він. — Щовечора я даю своїй дружині уроки французької мови.

Він дозволив Рудольфові заплатити за випивку. Вийшовши на вулицю, він підняв комір, ще більше скидаючись на старого волоцюгу, і мляво потис руку Рудольфа. — Я буду писати тобі з Женеви,— сказав він. — Листи будуть нейтрального змісту. Тільки Бог відає, хто тепер переглядає листування.

Він почалапав геть, згорблена постать науковця загубилася в натовпі громадян його проклятої країни. Якусь часину Рудольф проводжав його поглядом, а потім рушив назад до універмагу. Він глибоко вдихав зимне повітря, відчуваючи свою молодість і щастя. Він втрапив у струмінь життя, наступає його черга сміятися, в той час коли невдахи чалапають геть. П'ятдесят мільйонів загинуло, та кінотеатри

завжди працювали. Йому було шкода Дентона, але все ж переважило те, що він радів за себе. Відтепер усе буде гаразд, усе має бути так, як він того хоче. Цього полудня був даний певний знак, знамення було ясне.

* * *

Наступного ранку він, разом з Колдервудом, їхав потягом, що відправився об 11.05. Він був зібраний і сповнений оптимізму. Коли вони зайшли до вагона-ресторану, щоб пообідати, йому було байдуже до того, що він не в змозі замовити випивку.